NICULESCU

Nathanaël Masselot

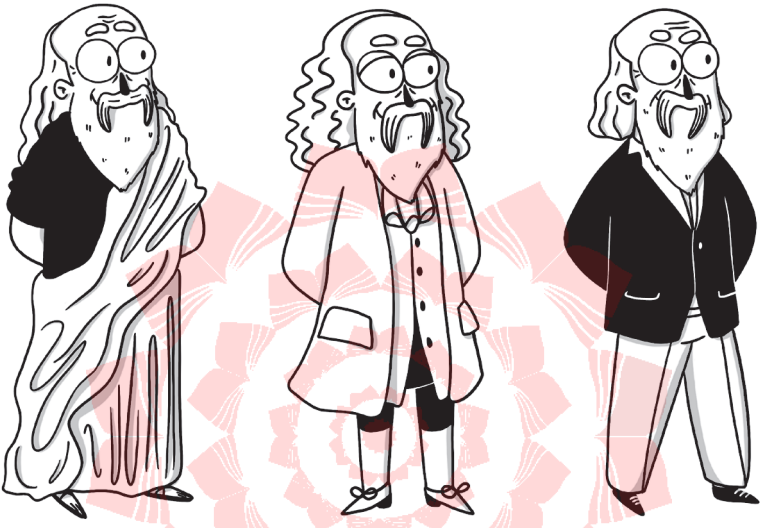

ACȚIONEAZĂ ȘI GÂNDEȘTE CA PLATON

înțelept, gânditor, filozof, drept, curajos

www.cartepedia.ro

Nathanaël Masselot

Acționează și gândește ca PLATON

Înțelept, gânditor, filozof, drept, curajos

Traducere: Răzvan Ventura

NICULESCU

www.cartepedia.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MASSELOT, NATHANAËL
Acționează și gândește ca Platon : înțelept, gânditor, filozof, drept, curajos /
Nathanaël Masselot ; trad.: Răzvan Ventura. -
București : Editura Niculescu, 2023
ISBN 978-606-38-0880-7

I. Ventura, Răzvan (trad.)

159.9

© Les Éditions de l'Opportun, 2022
Published by special arrangement with Les Éditions de l'Opportun in conjuction with their duly appointed agent 2 Seas Literary Agency and Co-Agent Livia Stoia Literary Agency.

Titlu original: *AGIR ET PENSER COMME PLATON. Sage, penseur, philosophe, juste, courageux ...*, par Nathanaël Masselot

© Editura NICULESCU, 2023
Bd. Regiei 6D, 060204 – București, România
Telefon: 021 312 97 82; Fax: 021 314 88 55
E-mail: editura@niculescu.ro
Internet: www.niculescu.ro

Comenzi online: www.niculescu.ro
Comenzi e-mail: vanzari@niculescu.ro
Comenzi telefonice: 0724 505 380, 021 312 97 82

Redactor: Liliana Scarlat
Tehnoredactor: Lucian Curteanu
Ilustrații: Charlotte Dhallaine
Adaptare copertă & design: Carmen Lucaci

ISBN 978-606-38-0880-7

Toate drepturile rezervate. Nicio parte a acestei cărți nu poate fi reprodusă sau transmisă sub nicio formă și prin niciun mijloc, electronic sau mecanic, inclusiv prin fotocopiere, înregistrare sau prin orice sistem de stocare și accesare a datelor, fără permisiunea Editurii NICULESCU.
Orice nerespectare a acestor prevederi conduce în mod automat la răspunderea penală față de legile naționale și internaționale privind proprietatea intelectuală.

Editura NICULESCU este partener și distribuitor oficial **OXFORD UNIVERSITY PRESS** în România.
E-mail: oxford@niculescu.ro; Internet: www.oxford-niculescu.ro

www.cartepedia.ro

Cuprins

CUVÂNT-ÎNAINTE
Bine ați venit! 11
Organizarea lucrării 17

1
SĂ ACȚIONĂM
ȘI SĂ GÂNDIM CORECT – ETICA

Platon pe urmele lui Socrate 22
Cum să dăm dovadă de curaj? 24
Aspecte de metodă: aporia 33

Cum recunoaștem un prieten adevărat? 36
Aspecte de metodă: dialogul filozofic 46

Există o vârstă a filozofiei? 49
Aspecte de metodă: căutarea definiției 58

L-ai putea ucide pe tată în numele Tatălui?! 60
În jurul personajelor: Parmenide și Heraclit 70

Toate plăcerile au aceeași valoare? 72

www.cartepedia.ro

2
SĂ ACȚIONĂM ȘI SĂ GÂNDIM FRUMOS – MORALA

Să dăm dovadă de „înțelepciune” împreună cu Platon! 86
Sufletul pereche este un mit? 95
Mic test existențial 103
Aspecte de metodă: folosirea mitului și a alegoriei 108

A fi tu însuți: cu sau împotriva celorlalți? 113
În preajma unui personaj: Alcibiade 123

De ce iubim ceea ce este frumos? 126
Aspecte de doctrină: teoria formelor și realismul ideilor 135

Ce este un suflet frumos? 138
Mic exercițiu de propriocepție platoniciană 144
Aspecte de doctrină: cele trei părți ale sufletului omenesc 149

3
SĂ ACȚIONĂM ȘI SĂ GÂNDIM ÎN SPIRITUL ADEVĂRULUI – CUNOAȘTEREA

Filozofia poate alunga frica de moarte? 154
Aspecte de metodă: maieutica socratică sau arta de a moși spiritele 164

www.cartepedia.ro

Care este adevărata valoare a opiniilor noastre?.....166
Aspecte de vocabular: reminiscența 174

Filozoful poate spune adevărul?.....178
Aspecte de metodă: dialectica 186

Care este realitatea dreptății
în fața constatării nedreptăților?.....190
Aspecte de metodă: folosirea retoricii 199

4
SĂ ACȚIONĂM ȘI SĂ GÂNDIM
DREPT – JUSTIȚIA ȘI POLITICA

Trebuie să ne plătim toate datoriile?.....204
Aspecte de vocabular: Cetatea 212

Cum poate fi combătută dorința de răzbunare?.....214
În jurul personajelor: Thrasymachos și Callicles 227

Filozoful trebuie să conducă? 229
Mic exercițiu de autocritică 234
În jurul personajelor: Gorgias și Protagoras 241

Democrația este amenințată în mod inevitabil?.....243

CONCLUZIE

„Să acționăm și să gândim” sau înțelepciunea
ca *ars vivendi* 251

www.cartepedia.ro

CUVÂNT-ÎNAINTE

BINE AȚI VENIT!

„Nimeni să nu intre aici dacă nu este geometru!” Este ușor de imaginat uluirea călătorului care, sosit la Atena, găsește aceste cuvinte gravate la intrarea în vestita Academie a lui Platon[1]! Să-l salutăm cu smerenie pe cititor și să invităm pe oricine, geometru sau nu, să treacă pragul acestei filozofii vii și deosebit de primitoare. Căci tonul foarte pedagogic al lui Platon, natura și diversitatea operei sale (originalitatea acesteia constând în faptul că este compusă mai ales din dialoguri) sunt de natură să vorbească fiecăruia dintre noi.

Dialogurile lui Platon asigurau fațeta publică a învățăturii sale, dar se știe mult mai puțin despre ceea ce se preda cu adevărat înăuntrul școlii. Fiind de crezut că aici s-a desfășurat un învățământ „ezoteric”, rezervat unui cerc restrâns, misterul din jurul său ne reamintește că, atunci când îl abordezi pe Platon, trebuie să te aștepți să fii uluit.

Motivele de a-l citi pe Platon sunt nenumărate: pentru a pune ordine atunci când avem îndoieli, pentru a lumina ceva

[1] Înființată în 387 î.Hr., aici și-a predat Platon (428-348 î.Hr.) învățăturile timp de patruzeci de ani. *(n.a.)*

www.cartepedia.ro

aflat în penumbră, din cauza nevoii unei priviri proaspete ațintite asupra cotidianului care ne înconjoară sau pur și simplu din cauza aspirației de a se cunoaște mai bine! Dacă aceste obiective nu vi se par atât de ușor de atins (faptul că sunteți pe cale de a citi aceste rânduri sugerează totuși că ați pornit pe o cale excelentă!), nu vă îngrijorați: în mod sigur, filozoful nostru nu vă va acuza de idealism! Această lucrare își propune să vă inițieze treptat în gândirea lui Platon, prin intermediul unor teme deosebit de variate, dar totodată adânc înrădăcinate în viața noastră concretă. Ele concentrează întreg sensul eticii platoniciene: ceea ce gândim ne modelează acțiunile.

O GÂNDIRE UNIVERSALĂ DE PRACTICAT ÎN SINE

Deoarece nu pretinde decât bunăvoința de a recurge la o examinare sinceră a ideilor la care aderăm, Platon reușește să-i intereseze atât pe cei aflați la primii pași pe căile filozofiei, cât și pe cei care o practică de mult timp, satisfăcând atât curiozitatea intelectuală a unui licean la început de drum, cât și pe cea a unui cercetător experimentat.

Astfel s-a putut afirma, la douăzeci și cinci de secole după moartea filozofului, că întreaga tradiție filozofică europeană poate fi considerată o notă de subsol la gândirea lui Platon[2]. O asemenea afirmație nu pare exagerată dacă ne gândim că acesta din urmă nu a formulat o filozofie dogmatică, adică un ansamblu de puncte personale de vedere, gata de aplicare,

---

[2] A.N. Whitehead, *Procès et réalité* [*Proces și realitate*], 1929. *(n.a.)*

www.cartepedia.ro

despre care putem spune că este suficient să fie repetate. Filozofia sa constă într-un demers, într-o stare de spirit.

Spre deosebire de polemiștii care ne asurzesc în cursul talk-show-urilor sau al emisiunilor politice de pe canalele informative, Platon a cultivat acea delicată pudoare de a nu spune niciodată explicit „eu", refuzând să-și asume responsabilitatea unei gândiri filozofice unice, frontale, fixe, sau să-și îndemne cititorul să gândească ori să procedeze ca el. De altfel, vorbește despre o carte care i-ar învăța pe alții adevărul și dă la o parte posibilitatea de a o scrie:

Dacă aș fi fost de părere că aceasta
ar fi putut fi scrisă și formulată cum trebuie
pentru cei mulți, ce aș fi putut realiza mai frumos
în viața mea decât să public ceva
atât de prețios pentru toți și să aduc la lumină
adevărata natură a lucrurilor[3]*?*

Lucru care vi s-ar putea părea straniu pentru un filozof, Platon nu crede că „propovăduirea" adevărului ar fi foarte utilă, nici măcar de dorit. Ceea ce nu înseamnă că adevărul nu există, ci pur și simplu că nu poate fi impus, nici făcut cunoscut direct prin vreun discurs sau prin vreo instanță din afară, ci că – dimpotrivă – trebuie dorit personal, interior și căutat trup și suflet de către persoana care și-a stabilit țelul de a ajunge la el.

Modestia care-l determină pe Platon să nu vrea să-și impună *propriul* adevăr este însoțită de o încredere la fel

---

[3] Platon, *Scrisoarea VII,* 341c, traducerea în limba franceză de L. Guillermit. Vom reveni în detaliu asupra acesteia în capitolul intitulat „Filozoful poate spune adevărul?" *(n.a.)*

www.cartepedia.ro

de mare în gândire și în capacitatea fiecăruia de a-l desfășura pe propriul drum în viață:

Dar când ai avut mult timp de-a face
cu aceste probleme, când ai trăit cu ele,
adevărul țâșnește brusc în suflet, precum lumina
țâșnește din scânteie și apoi crește singură[4].

MAI MULT DECÂT DEZVOLTARE PERSONALĂ: PLATON, PRECURSOR AL DEZVOLTĂRII INTERPERSONALE!

Platon era perfect conștient că ne poate fi foarte greu să ne debarasăm de reprezentările noastre limitative. Am putea chiar refuza un astfel de demers, cu riscul de a ne minți pe noi înșine. Gândirea, consideră Platon, prezintă această ambivalență funciară de a ne fi în același timp cel mai bun aliat și, potential, cel mai aprig dușman – aceasta în raport cu noi înșine, dar și în relațiile noastre cu ceilalți.

Ce anume ne face să oscilăm de la o extremă la alta? Poate educația primită, spune Platon, societatea, o experiență trecută (inclusiv, în opinia sa, cea dintr-o viață anterioară), și chiar – de ce nu – o guvernare demagogică. Invers, o întâlnire potrivită, un declic, pot da naștere în noi îndrăznelii de a crede că este cu putință o situație mai bună și să ne facă în măsură să schimbăm cursul lucrurilor. Punctul de cotitură este situat de Platon într-o stare de spirit, respectiv în capacitatea noastră de a pune pe aceeași linie gândurile cu acțiunile noastre.

---

[4] Platon, *Scrisoarea VII,* 341c-d, traducere de J. Souilhé. *(n.a.)*

www.cartepedia.ro

La acest filozof avem de-a face cu o dimensiune socială și politică, laolaltă cu una etică, și care l-ar putea surprinde pe cititorul pasionat de dezvoltare personală. O originalitate a lui Platon este încercarea de a ne situa într-un peisaj existențial complet: am „rata" ceva dacă am postula că împlinirea noastră personală nu presupune niciun raport cu ceilalți, că propria fericire și libertate se rezumă în principiu la sfera noastră personală, fără a ne angaja în lumea în care trăim.

UN GHID PRACTIC MAI CURÂND DECÂT UN MANUAL

Bineînțeles, există o filozofie a lui Platon, adică un conținut care o delimitează de celelalte abordări filozofice și care-i consacră originalitatea. Vom aborda în lucrarea de față aceste aspecte „de doctrină" care, totuși, nu trebuie considerate drept un expozeu general al „platonismului": la Platon nu există nimic care să se poată lipsi de propria dumneavoastră examinare și apreciere. I se pot atribui anumite teze (precum o anumită teorie a Ideilor, pe care le consideră reale, sau distincția dualistă suflet-trup; evident, le vom aborda pe larg în lucrarea noastră), dar, dincolo de generalități deosebite, puține lucruri sunt înțelese de la sine, fără a ridica un număr considerabil de dificultăți și de rezerve, ori se bucură de unanimitate în rândul celor mai avizați cercetători. Deoarece, în dialoguri, aceste teze sunt puse în serviciul unor probleme existențiale ancorate în realitate și precise: ele funcționează în cadrul unei gândiri vii.

Natura filozofiei lui Platon ne îndreptățește să plecăm în special de la întrebări mai curând decât de la expuneri.

www.cartepedia.ro

Scopul lor nu este de a impune o interpretare unanimă, nici definitivă, ci de a scoate la iveală atitudini existențiale care să inspire. De un nivel abstract variabil, aceste întrebări acoperă un domeniu extrem de larg al gândirii, traversând câmpurile filozofice consacrate acțiunii individuale și relațiilor interpersonale (etica), frumuseții (estetica, dar mai ales morala), credinței și cunoașterii (epistemologia) și principalelor probleme referitoare la organizarea socială a vieții noastre (justiția și politica). Ele îl invită pe cititor să determine unde se situează, să conștientizeze singularitatea propriei gândiri și implicațiile acțiunilor sale.

Să acționezi și să gândești *ca* Platon este o invitație de a acționa și a gândi *împreună cu* el, urmându-i exemplul, adică având îndrăzneala de a acționa și de a gândi independent la rândul nostru, împărtășind încrederea și iubirea lui pentru gândire, care nu se opresc la porțile amfiteatrelor universităților sau în paginile publicațiilor erudite. La rândul nostru, să avem îndrăzneala să fim ceva mai filozofi datorită filozofului nostru, cu riscul de a nu fi el! Asemenea lui Aristotel[5] care, după ani petrecuți reflectând alături de el în cadrul Academiei, a fost în măsură să devină un critic al acestuia, dovadă că filozofia platoniciană încearcă mai înainte de orice să-i îmbogățească pe cei care o practică decât să-i facă prizonierii unei doctrine oarecare.

---

[5] Aristotel (384-322 î.Hr.) este fără îndoială un alt filozof major al Greciei Antice, care se va bucura de posteritate în întreaga gândire occidentală, dar și unul dintre primii cititori ai lui Platon. Înainte de a întemeia propria școală filozofică, botezată „Liceul", a fost un discipol al Academiei lui Platon. *(n.a.)*

www.cartepedia.ro

2

SĂ ACŢIONĂM ŞI SĂ GÂNDIM FRUMOS – MORALA

www.cartepedia.ro

SĂ DĂM DOVADĂ DE „ÎNȚELEPCIUNE" ÎMPREUNĂ CU PLATON!

Este posibil să fi învățat sau să fi găsit vreodată ceva fără a vrea să înveți sau să cauți acel lucru[71]*?*

CELE TREI CHIPURI ALE ÎNȚELEPCIUNII

Dacă există vreo vocație atribuită filozofului, aceea este de a face dovadă de înțelepciune. Este atât de importantă încât filozofia antică dispune de un vocabular pe cât de bogat, pe atât de variat spre a distinge înțelepciunea teoretică – excelența în știință (*sophia*) – de înțelepciunea practică (*phronesis*) prin care sunt împlinite acțiunile virtuoase, chiar exemplare.

Vă considerați „înțelept" – și în ce sens? Probabil observați existența unui decalaj între știința dumneavoastră și înțelepciunea practică dovedită în acțiune? Aveți fără îndoială impresia că aceste două forme de înțelepciune sunt strâns legate și că nu se poate face vreo alegere între ele. Nu v-ar fi greu să considerați „înțeleaptă" o persoană cu multe cunoștințe, dar incapabilă să întreprindă vreo acțiune? Vă îndoiți

[71] Platon, *Alcibiade*, 106d, traducere de E. Chambry. *(n.a.)*

www.cartepedia.ro

de aceasta, iar Platon vă dă dreptate! Departe de a fi mărturisirea unei slăbiciuni sau constatarea unui eșec, asumarea unei distanțe nu ar fi deloc de mirare într-o societate modernă atât de complexă precum a noastră, în care contradicțiile par inevitabile. Platon ne invită să ne formulăm poziția și, eventual, să rectificăm starea de fapt.

În calitate de virtute cardinală, înțelepciunea este unul din cei patru piloni platonicieni[72]. Dar, prin intermediul acestei teme, Platon abordează direct problema stăpânirii de sine. De aceea, pentru a ne vorbi despre fundamentele sale, la intersecția dintre gândire și acțiune, folosește un al treilea termen: *sophrosyne,* tradus uneori prin „cumpătare", indicând o analiză atentă la nuanțele și la coloraturile existenței noastre. Ne invită să abordăm nici mai mult, nici mai puțin decât spinoasa problemă a relației dintre propria gândire și acțiune, adică între ideea pe care o avem despre noi înșine și acțiunile prin care o punem în practică!

SOPHROSYNE: O ÎNȚELEPCIUNE CU DUBLĂ FAȚETĂ

Platon este conștient îndeosebi de legătura indisociabilă dintre aspectul teoretic și cel practic al înțelepciunii. În vederea unei acțiuni judicioase, observă el, trebuie să dispunem în prealabil de o cunoaștere, adică de o reprezentare de încredere a ceea ce este înțelepciunea. Aceasta este problema,

---

[72] Printre virtuțile cardinale figurează înțelepciunea (*sophrosyne)* despre care vorbim aici, precum și înțelepciunea înțeleasă drept *sophia*, dar și curajul (*andreia*) și dreptatea (*dikaiosunê*). *(n.a.)*

www.cartepedia.ro

atât de simplă în aparență, dar atât de complicată, pe care o abordează Platon într-unul dintre primele sale dialoguri: *Charmides*[73].

El folosește în acest text termenul grecesc de „*sophrosyne*", care desemnează stăpânirea de sine, fiind tradus și prin „cumpătare", „măsură" sau „moderație". Această virtute face apel la capacitatea unei persoane de a nu se lăsa copleșită de un prea plin de emoții. O putem recunoaște în evitarea atitudinilor „*too much*" și în toate aceste semne exterioare de înțelepciune care reflectă în mod firesc înțelepciunea interioară a celor care o manifestă.

Pentru Charmides, a fi „înțelept" înseamnă mai întâi a fi calm, liniștit, cum se spune despre un copil că „stă ca un sfânt". Vi se va părea o viziune foarte conservatoare despre educație – un copil mulțumindu-se să stea nemișcat. Această accepție socială este criticabilă, sugerează Platon, dar merită abordată. Poate fi ea învinuită de ceva, când ne gândim astăzi că, din păcate, două mii cinci sute de ani de educație nu au alterat-o complet?! Ea duce la modelul unui conformism social care tinde mai curând să confunde singularitatea cu marginalitatea și să vrea să atenueze diferențele.

În continuare, Charmides își schimbă poziția. El convine asupra faptului că înțelepciunea ar fi mai curând o formă de comportament rezervat, apreciată în societate. Deși limitată, această a doua definiție permite formularea unei idei conforme cu intuiția noastră de la început: dacă o persoană este înțeleaptă, există șanse ca această înțelepciune să fie

---

[73] Cum se întâmplă adesea la Platon, titlul îl desemnează pe unul dintre personajele prezente în dialog. Aici, Charmides este însoțit mai ales de un anume Critias. *(n.a.)*

www.cartepedia.ro

remarcată. Ceea ce vrea să însemne: constă și într-un comportament, nu numai în idei.

Datorită vărului lui Charmides, Critias (care are în jur de treizeci de ani, în timp ce Charmides este mult mai tânăr), nivelul de abstractizare devine ridicat. Pentru acesta, înțelepciunea înseamnă succesiv a-și face propriile treburi (a treia definiție a dialogului care asigură tranziția dintre Charmides și Critias), a face bine și a se cunoaște pe sine. El ajunge în acest stadiu la o definiție deosebit de interesantă a înțelepciunii: a recunoaște ceea ce știm și ceea ce nu știm. Observațiile lui Socrate sunt menite a face în așa fel încât interlocutorul să observe prezența înțelepciunii în sine însuși, s-o întâmpine și s-o numească.

De unde ar veni această cunoaștere de sine pe lângă care trece interlocutorul lui Socrate? Este o trăsătură de caracter ori poate fi învățată? Există persoane înțelepte înzestrate de la natură cu așa ceva sau, dimpotrivă, este posibil ca oricine s-o capete? Importante întrebări! Deși nu răspunde pentru moment, Platon (prin intermediul unei puneri în scenă judicioase) sugerează că anumite atitudini, anumite persoane sau anumite cadre invită mai mult decât altele la înțelepciune[74].

---

[74] Anticii foloseau termenul savant de „protreptică" pentru „îndemnul la înțelepciune", formulat specific de anumite texte platoniciene precum *Euthydemos* sau *Phaidon. (n.a.)*

www.cartepedia.ro

RISCUL DE A RATA ÎNTÂLNIREA CU ÎNȚELEPCIUNEA

Puși în scenă de Platon, Charmides și Critias au fost totuși personaje istorice de prim-plan[75]. În calitate de aristocrat, Charmides este îndrumat spre o carieră politică, potrivit obiceiului de la Atena. Dar se întâmplă ceva destul de stânjenitor: alături de vărul său Critias, acesta se numără printre cei care se implică în mod fervent în regimul tiranic al celor Treizeci, un regim pro-Sparta pe teritoriul Atenei, unul dintre ceasurile întunecate (doar un an) ale Atenei în Antichitate[76].

Înainte ca aceasta să ducă la un deznodământ nefericit la sfârșitul domniei sale oligarhice în 403 î.Hr., Charmides este

---

[75] În măsura în care Platon aparține unei familii aristocratice, poveștile de familie au bineînțeles o dimensiune istorică. Să semnalăm totuși dificultățile ce pot fi întâlnite în încercarea de reprezentare precisă a filiațiilor genealogice, mai ales, cum se întâmplă la Platon, când diferiți ascendenți au același nume! Mă mulțumesc să-i arăt cititorului (care are, fără îndoială mai multe resurse la dispoziție în această privință decât mine!) că personajele Critias și Charmides sunt unchii lui Platon, fiind ei înșiși veri. Fiind atenți la condiția acestor personaje, descrise pe parcursul tinereții lor, când fac parte din anturajul lui Socrate și abordează subiectul înțelepciunii, se observă cu câtă temeritate Platon se distanțează de contextul său familial și inițiază o reflecție universalistă despre apariția înțelepciunii și condițiile care o pot favoriza. (n.a.)

[76] Este o punere în scenă foarte interesantă a lui Platon, care nu încearcă să nege că acest Critias a fost un discipol al lui Socrate, contrar celebrului istoric Xenofon, și el discipol al lui Socrate, care tinde mai curând să minimalizeze relația acestora pentru a nu arunca vreo îndoială în ceea ce privește influența benefică a lui Socrate. *(n.a.)*

www.cartepedia.ro

prezentat aici drept un tânăr cumsecade, modest și rezervat. Istoria ne arată că aceștia doi au urmat o cale greșită, spre deosebire de Socrate. Cum este posibilă o asemenea decădere? Astfel strălucește filozofia lui Platon prin forța întrebărilor pe care ni le pune, inclusiv atunci când suntem confruntați cu inexplicabilul ori cu ceea ce sfidează logica noastră, capacitatea noastră de înțelegere sau ne depășește capitalul de empatie. Platon vă provoacă să reacționați, invitându-vă să evaluați situația.

www.cartepedia.ro

REZUMAT

Platon concepe înțelepciunea drept o dorință de a se cunoaște pe sine. Sub aparențele unui dialog de tinerețe care duce la o aporie, filozoful ne pune aici la dispoziție resursele unei implacabile perspicacități nu spre a ne dicta ce ar trebui să fie înțelepciunea, ci pentru a inocula în spiritul nostru spaima trezită de o lume în care nu am mai avea dorința de a fi înțelepți. Departe de a opune ignoranța înțelepciunii, el sugerează că principalul pericol care-i pândea pe contemporanii săi era acela de a se găsi într-o situație în care nu ar mai dori să fie înțelepți, adică să se cunoască pe sine. El formulează o invitație de a trece peste rătăcire.

Platon îi îndeamnă să reflecteze la înțelepciune, dar mai ales să năzuiască la aceasta! Dacă perspectivele deschise în *Charmides* sunt în aparență puțin îmbietoare (în măsura în care Socrate discută cu indivizi care vor influența negativ istoria Atenei, se poate chiar vedea în acest dialog un eșec al lui Socrate în încercarea de a-i face mai buni pe interlocutorii săi), dialogul ajunge să sugereze că înțelepciunea ar apărea în contextul unei stăpâniri de sine implicând cunoașterea de sine. El deschide astfel una dintre căile de acces la problema fundamentală a dominării înclinațiilor noastre

www.cartepedia.ro

trupești, posibilitatea de a surmonta ceea ce se numește în filozofie *acrasia*, adică acțiunea care ne contrazice cea mai bună judecată, într-un cuvânt, evitarea de a face contrariul a ceea ce afirmăm, precum Critias. Neputând să definească înțelepciunea, acesta din urmă nu poate năzui la ea. Pe bună dreptate, opera lui Platon poate fi considerată o serie de medieri spre a instaura, a întreține și a stimula voința noastră de a deveni mai „înțelepți" – o aspirație la înțelepciune înțeleasă ca împlinire de sine și care, departe de a fi proprie filozofului, îi privește pe toți indivizii în viața lor de zi cu zi.

www.cartepedia.ro

SUFLETUL PERECHE ESTE UN MIT?

Fiecare jumătate a început
să tânjească după cealaltă[77]*…*

Sufletul pereche dă seama de această experiență de atracție atât de firească între doi indivizi încât ar părea că aceștia se cunosc și se iubesc dintotdeauna. Și, deși o persoană nu și-a întâlnit niciodată sufletul pereche, ea are totuși de cele mai multe ori o idee despre el: dorința unei atracții atât de puternice încât să reziste oricărei explicații raționale.

Fantasmă sau realitate? Sufletul pereche rămâne un subiect de neocolit al existenței noastre, fie el cu titlul de experiență sau de idee, indiferent că este vorba de a o satisface sau de a o depăși. Știați că această idee a fost concepută de Platon sub forma unui mit? Mai mult: știați că Platon avea cu siguranță el însuși un punct de vedere critic privitor la această concepție despre iubire și că mai există în opera sa un alt mit care descrie acest sentiment? În acest capitol, Platon, departe de a vă impune propria lui viziune, vă invită, nici mai mult, nici mai puțin, să vă faceți propria viziune despre iubire!

---

[77] Platon, *Banchetul*, 191a, traducere de Petru Creția, București, Humanitas, 1995, p. 104. *(n.a.)*

www.cartepedia.ro

UNIVERSALITATEA SUFLETULUI LA PLATON

Problema sufletului este esențială la Platon. Înainte de a ne interesa în mod specific de sufletul omenesc, adică de principiul nemuritor și individual de viață care guvernează existența fiecărui individ, ca subiect (mai ales intelectual), definindu-l în ceea ce acesta are mai intim, trebuie conștientizat faptul că sufletul, la filozoful nostru, este un lucru încă și mai general și chiar universal.

Într-o anumită continuitate cu reflecțiile predecesorilor săi despre lume[78], cuvântul „suflet" desemnează la Platon ceea ce este responsabil de natura tuturor lucrurilor, inclusiv (însă nu numai) sufletul omenesc[79]. Se întâmplă astfel ca Platon să vorbească de „sufletul lumii[80]", ca principiu prim al tuturor mișcărilor care au loc în lume, din punct de vedere fizic, biologic sau psihic. Probabil împărtășiți și dumneavoastră o concepție universalistă despre suflet care, depășind sfera strict umană, se întinde la tot ceea ce este viu sau la toate lucrurile din natură în ansamblul lor?

---

78 Aceste discursuri despre originea și ordinea universului sunt numite „cosmologii". Mai ales filozofii Empedocle și Anaxagoras au formulat cosmologii foarte dezbătute în Antichitate. Pentru primul, Iubirea și Ura organizează cele patru elemente ale universului – focul, apa, pământul și aerul. Cel de-al doilea consideră că universul este guvernat de un Spirit cosmic. *(n.a.)*

79 Întâlnim această abordare în dialogul *Cratylos*. *(n.a.)*

80 Expresie din dialogul *Timaios*. *(n.a.)*

www.cartepedia.ro

CĂUTAREA UNEI FUZIUNI

Importanța sufletului la Platon este atât de mare încât, atunci când acesta din urmă ne vorbește despre un „suflet pereche", nu este vorba de o simplă metaforă poetică pentru iubire. La modul universal, aceasta explică atracția reciprocă între două ființe distincte, o atracție a cărei dimensiune trupească este doar o expresie printre altele.

Între două suflete pereche există o legătură de asemănare profundă care trimite nu numai la o atracție sexuală, ci, în mod mai fundamental, la o căutare a fuziunii, precum o ilustrează faimosul mit al lui Aristofan în *Banchetul*[81]:

Iată, cândva, demult, noi nu eram alcătuiți cum suntem acum, eram cu totul altfel. În primul rând, oamenii erau de trei feluri, nu de două ca acum, de fel bărbătesc și de fel femeiesc, ci și de un al treilea fel, care era părtaș la firea fiecăruia dintre cele două. Însă din acesta a rămas doar numele, ființa lui a pierit din lume. Făptura aceasta omenească din vremurile acelea era un bărbat-femeie, un androgin, iar alcătuirea lui, ca și numele, ținea și de bărbat și de femeie. Din el, cum spuneam, a rămas doar numele, iar și acesta numai ca poreclă de ocară. În al doilea rând, cele trei feluri de oameni de pe atunci se înfățișau toate trei, ca un întreg deplin și rotund, cu spatele și cu laturile formând un cerc; aveau patru mâini și tot atâtea picioare; singurul lor cap, așezat pe

[81] Platon, *Banchetul,* 189d-192d, ed. cit., p. 102-105. Citatele următoare sunt extrase din același pasaj. *(n.a.)*

www.cartepedia.ro

un gât rotund, avea două fețe întru totul la fel, care priveau fiecare înspre partea ei; patru urechi, două părți rușinoase și toate celelalte pe măsură […]. Și erau înzestrate cu o putere uriașă, iar mândria lor era nemăsurată, astfel că s-au încumetat să-i înfrunte până și pe zei […]. Văzând aceasta, Zeus și ceilalți zei au stat la sfat […]: „Cred că am găsit un mijloc care, păstrând seminția oamenilor, dar slăbind-o, să pună capăt deșănțării lor. Chiar acum o să-i tai în două pe fiecare dintre ei și, în felul acesta, vor deveni mai slabi și totodată, sporindu-le numărul, ne vor fi nouă mai de folos. Vor merge drepți, pe câte două picioare. Iar dacă, totuși, nu se vor potoli și vor stărui în trufia lor, o să-i mai tai încă o dată în două, ca să nu mai poată merge decât sărind într-un picior."

După această descriere a pedepsei lui Zeus, cu accente epice, Aristofan zugrăvește cu precizie înfățișarea creaturilor, într-un registru mai nepotrivit:

Făpturile acestea mergeau, ținându-se drept și putând să se miște înainte și înapoi, ca și noi cei de acum, iar când doreau să alerge se foloseau de toate cele opt mădulare ale lor și se învârteau în cerc, dându-se de-a rostogolul, ca niște saltimbanci care fac roata aruncându-și picioarele în sus și apoi revenind cu ele pe pământ.

Descriere naturalistă sau parodică? Mi se pare greu de reprezentat o asemenea deplasare fără un surâs, dacă sunteți

www.cartepedia.ro

puțin mucalit, sau fără stânjeneală, în cazul în care compătimiți bietele creaturi constrânse de ciudata lor anatomie. Se pare că Platon își asumă deliberat o dimensiune umoristică la granița grotescului. Dar, v-ați putea întreba, de ce ar fi dorit Platon să submineze fundamentele propriului mit? Probabil avea în vedere o altă viziune cu privire la dragoste… O ipoteză credibilă, dacă avem în vedere felul în care continuă povestirea!

INVITAȚII LA DEMISTIFICARE!

Intenția lui Platon de a contracara idealizarea discursului lui Aristofan este și mai vădită în anumite pasaje care-l invită fără ezitări pe cititorul modern să desacralizeze mitul:

Și astfel, trupul dintru început al omului fiind despicat în două părți, fiecare jumătate a început să tânjească după cealaltă și să se împreuneze cu ea; cuprinzându-se cu brațele și ținându-se strâns împletite din dorul de a se retopi într-o singură ființă, începuseră să piară de foame și, îndeobște, de neputință de a mai face orice altceva, pentru că niciuna nu voia să facă nimic fără cealaltă. Iar când una dintre jumătăți murea, cea rămasă în viață căuta o altă jumătate și se împreuna cu ea, care va fi fost, fie că era o jumătate de femeie întreagă (ceea ce numim noi acum o femeie), fie că era o jumătate de bărbat, încât seminția lor stătea să piară.

www.cartepedia.ro

Nu pune acest pasaj clar în evidență mai multe disonanțe față de reprezentarea tradițională a sufletului pereche care ne-a fost transmisă din generație în generație? S-o spunem clar în orice caz: prin intermediul acestui mit, Aristofan nu descrie câtuși de puțin (contrar unei interpretări curente, mai ales religioase) o relație care ar fi în principiu monogamă, eternă și heterosexuală! Există în acest sens un triplu mit în jurul mitului lui Aristofan, o viziune extrem de reductivă și de conservatoare de care Platon nu este absolut deloc răspunzător și pe care cu siguranță nu o preconiza[82]!

UN ALT MIT MAI PROFUND?

Slavă Domnului, mitul lui Aristofan nu reprezintă ultimul cuvânt al lui Platon despre iubire și, de altfel, nu este nici ultimul discurs în această privință al convivilor reuniți în *Banchetul*. Platon lasă în seama discursului Diotimei responsabilitatea de a resitua iubirea în peisajul său existențial:

> *Pe de altă parte, iată ce-i vine lui Eros din faptul că este odrasla Războătătorului și a Sărăciei. Mai întâi și întâi el este veșnic sărac și departe de a fi gingaș și frumos, așa cum și-l închipuie cei mai mulți. Dimpotrivă, el este lipsit de gingășie,*

---

[82] Această lectură ține mai mult de intenționalitatea urmașilor creștini ai lui Platon (mai ales ai celor din Renaștere) care caută să stabilească existența unor corespondențe mai mult sau mai puțin legitime între scrierea platoniciană și Biblie, prin anumite aranjamente delicate și omisiuni explicabile prin faptul că par stânjenitoare. *(n.a.)*

www.cartepedia.ro

ponosit și desculț, nu are sălaș, ci doarme pe pământul gol și sub cerul gol, întinzându-se pe la praguri și pe margini de drum. Moștenind-o pe maică-sa, se află mereu în lipsă de ceva. În schimb, de la părintele său îi vine faptul că năzuiește în tot chipul să dobândească lucruri frumoase și de preț, că este dârz, ajungător, plin de avânt, […] filozofând tot timpul […]. Și nu s-a născut ca să fie nepieritor, dar nici muritor: uneori, în aceeași zi, mergându-i bine este înfloritor și plin de viață, apoi moare ca să învie din nou. Și când o duce în huzur, când risipește tot ce are, astfel că despre Eros nu se poate spune nici că este sărac, nici că e bogat[83].

Cu acest mit final, Platon abordează subiectul într-o dimensiune totodată existențială și profund actuală: variațiile iubirii, culmile și decăderile pasiunii în cadrul unui sentiment amoros pe care ne place să ni-l imaginăm drept continuu, dar care este de fapt susceptibil (chiar constrâns?) să moară și să renască de mai multe ori în cursul unei relații. Nu vi se pare că Platon ne vorbește cel mai bine despre iubire când trece peste referința la sufletul pereche?

[83] Platon, *Banchetul,* 203c-e, ed. cit., p. 126-127. *(n.a.)*

www.cartepedia.ro